

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра спорту і спортивних ігор

Дипломна робота (проєкт)
магістра

з теми: «ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВО ВАЖЛИВИХ
РУХОВИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ
ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ ВОЛЕЙБОЛУ»

Виконав: студент 2 курсу, групи FKS1-M20z
спеціальності 017 Фізична культура і спорт
Белінський Олег Миколайович
Керівник: Прозар М. В., кандидат наук з фізичного
виховання та спорту, доцент
Рецензент: Юрчишин Ю. В., кандидат наук з
фізичного виховання та спорту, доцент

Кам'янець-Подільський – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПОКРАЩЕННЯ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА» У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ОРІЄНТАЦІЄЮ НА ОСОБИСТІСНО- ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ	7
1.1. Фізичне виховання здобувачів вищої освіти в умовах сьогодення: перспективи і виклики	7
1.2. Методичні особливості вдосконалення рухових умінь та навичок здобувачів вищої освіти в умовах викладання навчальної дисципліни «Фізична культура».....	10
1.3. Проблемні методи навчання – перспектива вдосконалення сучасної системи фізичного виховання здобувачів вищої освіти	13
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	17
2.1. Методи дослідження.....	17
2.2. Організація дослідження	20
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ НАВЧАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ РУХОВИХ ДІЙ.....	23
3.1. Педагогічні умови навчання та вдосконалення рухових дій здобувачів вищої освіти із використанням рухової активності (волейбол)	23
3.2. Методологічні особливості навчання рухових дій у волейболі здобувачів вищої освіти у процесі фізичного виховання	24
3.3. Структурно-логічний аналіз техніки гри у волейбол	28
3.4. Експериментальне дослідження ефективності навчання здобувачів вищої освіти рухових дій у волейболі.....	35
ВИСНОВКИ.....	51
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» [23], йдеться про соціогуманітарну спрямованість фізичного виховання здобувачів вищої освіти, про створення належних умов для найбільш повного задоволення освітніх потреб кожної особистості. Це визначає соціальну актуальність досліджень, спрямовану на вдосконалювання фізичного виховання здобувачів вищої освіти відповідно до сучасної тенденції його гуманізації.

В останні роки виконано ряд робіт, присвячених різним аспектам проблеми вдосконалення особистісно-орієнтованого освітнього процесу з навчальної дисципліни «Фізична культура» [21; 30; 44]. Вчені наголошують на необхідності зміни практики фізичного виховання студентської молоді через створення умов вільного вибору студентами змісту занять фізичною культурою [44, с. 133].

Волейбол є одним з привабливих для здобувачів вищої освіти видом спорту, тому він включається кафедрами фізичної культури багатьох закладів вищої освіти в робочі програми навчальних дисциплін з фізичного виховання студентів, які займаються як в навчальних групах, так і в спортивних відділеннях з видів спорту. Застосовуючи в навчальному процесі як засіб фізичного виховання, він робить позитивний вплив на зміцнення і збереження здоров'я здобувачів вищої освіти, розвиток фізичних якостей, сприяє формуванню необхідних для майбутньої професійної діяльності особистісних властивостей.

Вирішуючи завдання залучення студентської молоді до систематичних занять волейболом, викладачі кафедр фізичного виховання опираються на великий методичний матеріал, який відображений в науково-методичній літературі з даного виду спорту.

В даний час досить досконало досліджені окремі аспекти проблеми вдосконалення підготовки висококваліфікованих волейболістів: оптимізації тренувальних і змагальних навантажень (Є. В. Кудряшов, 2004; А. Ю. Мельник, 2016), розвитку спеціальної витривалості (А. Г. Фурманов, 2007), техніко-

тактичної підготовки (А. В. Вертель, 2012; В. В. Гамалій, 2016; Е. Ю. Дорошенко, 2006; П. В. Матіжев, 2004; П. В. Пустошило, 2015; О. Л. Шлонська, 2015;).

Питання навчання юних волейболістів розглядалися в ряді наукових праць (В. В. Гамалій, 2016; С. В. Гаркуша, 2007; Ю. Н. Клещев, 2009; О. В. Осадчий, 2001; П. Ф. Рибалко, 2016).

Є методична література, в якій розкриваються питання методики навчання і тренування юних волейболістів (А. Г. Фурманов, 2007). Застосування волейболу в фізичному вихованні школярів (О. С. Кожанова, 2015), видані підручники з волейболу для інститутів фізичної культури (Ю. Н. Клещев, 2009; В. В. Рицарев, 2005), навчальні програми для ДЮСШ та СДЮШОР.

Аналіз літератури з початкового навчання техніки гри у волейбол засвідчує, що рекомендації авторів часто опираються на застарілі погляди про фізіологічні та психологічні механізми управління людиною руховими діями, на застосування репродуктивних методів організації навчальної діяльності, на уявлення про пріоритетність фронтальних і групових форм навчання в організаційній структурі навчального процесу.

Навчання з орієнтацією на ці підходи призводить до того, що: елементи техніки волейболу вивчаються здобувачами вищої освіти без урахування наявних між ними логічних зв'язків; студенти не можуть творчо застосовувати ці прийоми в конкретних ігрових ситуаціях; студенти стикаються з труднощами контролю якості засвоєння цих прийомів і не помічають скоєних ними рухових помилок.

Це обумовлює практичну актуальність проблеми підвищення ефективності навчання студентів техніці волейболу в процесі фізичного виховання. Гострота цієї проблеми ще більш посилюється, якщо врахувати, що волейбол відрізняється великою різноманітністю технічних прийомів, а час, що виділяється на його вивчення в процесі фізичного виховання у закладі вищої освіти, обмежений.

В даний час рішення цієї проблеми стало актуальним і з наукової точки зору, оскільки для цього є певні наукові передумови. Проблема вдосконалення навчання рухових дій як в теоретичному плані, так і в чисто практичних аспектах, розглядалася в роботах вітчизняних авторів [2; 38].

Показана висока ефективність навчання руховим діям з урахуванням концептуальних положень передових педагогічних теорій: змістовного узагальнення в навчанні (О. Л. Шлонська, 2015), проблемного навчання (В. В. Рицарев, 2005), формування знань, розумових дій і понять (В. Н. Платонов, 2004), теорії та методики навчання рухових дій (О. В. Осадчий, 2001), колективного навчання (К. К. Марков, 2000).

Аналіз науково-методичної літератури з методики навчання техніки гри у волейбол засвідчує, що представлені в ній підходи не враховують ці положення, що істотно обмежує їх дидактичний потенціал.

Це дозволяє зробити висновок про існування суперечності між необхідністю вдосконалення навчання техніки гри у волейбол в процесі фізичного виховання здобувачів вищої освіти на основі реалізації концептуальних положень фізіологічних, психологічних і педагогічних теорій з урахуванням якісної своєрідності волейболу як системи технічних прийомів, з одного боку, і відносної непридатності традиційних підходів до вирішення цього завдання на прийнятному для студентів рівні, з іншого.

Об'єкт дослідження – фізичне виховання здобувачів вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови навчання техніки гри у волейбол.

Мета дослідження полягає у розробці та експериментальному обґрунтуванні педагогічних умов підвищення ефективності навчання здобувачів вищої освіти техніки гри у волейбол в процесі їх фізичного виховання.

Завдання дослідження:

1. Розкрити особливості реалізації особистісно-орієнтованого підходу у фізичному вихованні здобувачів вищої освіти.
2. Виділити основні суперечності, які обумовлюють низьку ефективність традиційних підходів у вивченні техніки гри у волейбол здобувачів вищої освіти.
3. Визначити комплекс педагогічних умов, що забезпечують вирішення цих протиріч в процесі фізичного виховання студентів, і розробити з їх урахуванням методику навчання техніки гри у волейбол при викладанні навчальної дисципліни «Фізична культура».

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення науково-методичної літератури; педагогічне спостереження; педагогічне тестування; педагогічний експеримент; методи експертної оцінки; методи математичної статистики.

Практичне значення одержаних результатів є доречними у покращенні змісту фізичного виховання студентів закладів вищої освіти України. Матеріали дипломної роботи магістра, можуть бути використанні під час проходження здобувачами вищої освіти спеціальності 017 Фізична культура і спорт педагогічної асистентської практики, також отримані результати вирішують низку питань щодо покращення рухової активності здобувачі вищої освіти неспеціалізованих факультетів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на звітній науковій конференції студентів, магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський 5-6 жовтня 2021 року).

Публікації. Результати дослідження за темою кваліфікаційної (дипломної) роботи магістра висвітлені в одній науковій статті.

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Роботу викладено на 62 сторінках, з яких 56 основного тексту, вона містить 10 таблиць. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, практичних рекомендацій та зі списку 59 використаних літературних джерел.

ВИСНОВКИ

1. Орієнтація на особистість здобувача вищої освіти та його індивідуальні можливості у процесі навчання є одним із основних факторів, який забезпечує високу успішність та активність учасників освітнього процесу. Персональне навчальне середовище налаштоване на взаємодію освітніх цілей із життєвими, що допомагає розставити здобувачам вищої освіти пріоритети та добитись високих результатів не лише у професійній діяльності, але й у особистому розвитку.

2. Проведений аналіз наукових досліджень показує, що ефективне вдосконалення рухових умінь та навичок здобувачів вищої освіти в умовах викладання навчальної дисципліни «Фізична культура» відбувається за схемою «від загального до конкретного». Тобто здобувачам вищої освіти необхідно подати загальні уявлення про певні структурні елементи, а вже потім переходити до детального їх розбору та вивчення.

3. Проблемне навчання у закладі вищої освіти є провідною технологією, під час якої викладач забезпечує оптимальне поєднання самостійної діяльності здобувачів із засвоєнням нових знань та умінь. Такий метод навчання стимулює студентів до виявлення невідомої для них інформації та логічного її поєднання у системі уже набутих знань.

4. Педагогічними умовами підвищення ефективності навчання студентів техніці волейболу є:

- визначення техніки волейболу, що виступає змістом навчання, як цілісною системою логічно пов'язаних між собою рухових дій і рухів;

- орієнтування навчання на відкриття, усвідомлення і засвоєння студентами суттєвих ознак і властивостей технічних прийомів, які вивчаються, їх структурно-логічних зв'язків між собою і з особливостями ситуацій спортивно-ігрової діяльності;

- навчання техніці волейболу у послідовності від засвоєння базових елементів до конкретних форм їх прояву в окремих технічних прийомах;

- дидактична трансформація змісту техніки волейболу в систему навчальних проблем, що включає теоретичні і рухові завдання;

- навчання виконавчої частини технічних прийомів на основі формування їх повноцінної орієнтованої основи, що включає необхідні і достатні знання та уявлення про сутність рухової задачі, спосіб і умови її вирішення;

- формування орієнтовної основи елементів техніки волейболу третього типу через організацію навчально-пізнавальної діяльності за рішенням теоретичних і рухових проблемних завдань;

- застосування в якості алгоритмів управління способами виконання елементів техніки волейболу орієнтовних карт-інструкцій, що містять словесну і наочну інформацію про сутність, спосіб і умови вирішення рухових завдань;

- навчання знанням і вмінням виконання технічних прийомів волейболу на основі колективного способу організації навчального процесу за провідної ролі взаємонавчання студентів у парах з покладанням на кожного з них функцій контролю і корекції процесу та результатів засвоєння навчального матеріалу.

5. Експериментальна методика навчання студентів техніці волейболу, розроблена з урахуванням цих педагогічних умов, являє собою систему засобів, методів, організаційних форм навчання і видів занять, спрямованих на формування готовності виконувати технічні прийоми волейболу на рівні рухового вміння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артамонова А. А., Собянин Ф. И. Учет индивидуально-типологических особенностей в подготовке спортсменов-волейболисток. Культура физическая и здоровье, 2009. № 3 (22). С. 69-71.
2. Артеменко Б. О. Особливості використання тактичних схем гри у нападі під час волейбольних матчів. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків, 2013. № 12. С. 10-14.
3. Бальсевич В. К., Шестаков М. П. Новые теоретические подходы к изучению возможностей человека в спорте высших достижений. Теория и практика физической культуры. 2008. № 5. С. 57-72.
4. Бондарчук А. П. Періодизація спортивного тренування. Київ: Аграрна наука, 2000. 568 с.
5. Беляев А. В., Булыкина Л. В. Волейбол: теория и методика тренировки. Москва: ТВТ «Дивизион», 2011. 175 с.
6. Беляев А. В. Волейбол на уроке физической культуры. Москва: СпортАкадемПресс, 2004. 144 с.
7. Брежнев А. М., Зезюлин В. Т., Брежнев Т. А. Контроль и прогнозирование игровой подготовленности волейболистов. Теория и практика физической культуры. Москва, 2008. № 1. С. 287-295.
8. Бучківська В. В. Сутність особистісно-орієнтованого підходу в педагогічній теорії. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. Тернопіль, 2002. № 9. С.142-146.
9. Вертель А. В. Современные технологии управления подготовкой спортсмена в волейболе. Слобожанський науково-спортивний вісник. Харків, 2012. № 2. С. 32-36.
10. Верхошанский Ю. В. Теория и методика спортивной подготовки: блоковая система подготовки спортсменов высокого класса. Теория и практика физ. культуры. 2005. № 4. С. 2-13.

11. Волков Є. П. Особливості використання тактичних схем гри жіночих волейбольних команд на змаганнях кубку України серед ветеранів. Слобожанський науково-спортивний вісник. Харків, 2011. № 1. С. 65-68.

12. Гамалій В. В., Шльонська О. Л., Братчик В. А. Вдосконалення техніко-тактичної підготовки кваліфікованих волейболістів різного амплуа. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів: ЧНПУ, 2016. № 139. Т. 2. С. 214-217.

13. Гаркуша С. В. Факторна структура спеціальної підготовленості висококваліфікованих волейболістів. Вісник Чернігівського педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Вип. 44. Чернігів: ЧДПУ, 2007. № 44.

14. Данилов С., Шипулин Г. Мировой мужской волейбол. Мюнхен: Харвест, 2005. 256 с.

15. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.

16. Дорошенко Е. Ю., Мельничук Ю. В. Параметри ефективності техніко-тактичної діяльності кваліфікованих волейболістів. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. Київ, 2006. № 3. С. 116-121.

17. Дорошенко Э. Ю. Модельные показатели технико-тактических действий в системе управления соревновательной деятельностью волейболистов. Теория и методика физической культуры. Киев, 2013. № 3. С. 41-45.

18. Драло И. Л. Волейбол: учебное пособие для тренеров. Москва. Физкультура и спорт, 2001. 78 с.

19. Дрюков В. А. Подготовка спортсменов высокой квалификации в четырехлетних олимпийских циклах. Київ: Науковий світ, 2002. 24 с.

20. Железняк Ю. Д., Шипулин Г. Я., Сердюков О. Э. Тенденции развития классического волейбола на современном этапе. Теория и практика физической культуры. 2004. № 4. С. 30-33.

21. Завидівська Н., Ополонець І. Шляхи оптимізації фізкультурно-спортивної діяльності студентів вищих навчальних закладів. Фізичне виховання, спорт і

культура здоров'я в сучасному суспільстві: зб. наук. праць / за ред. А. В. Цьося. Луцьк, 2010. № 2. С. 50-54.

22. Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

23. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tavr.osv.org.ua/zakon-ukraini-pro-fizichnu-kulturu-i-sport-11-25-16-17-06-2020/>.

24. Кожанова О. С., Косік Н. Л., Косік М. С. Особливості впливу занять волейболом на фізичну підготовленість учнів середніх класів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/14013/1/O_S_Kojanova_20_11_2015_konf_GI.pdf.

25. Костюкевич В. М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації: Навчальний посібник. Вінниця: Планер, 2007. 273 с.

26. Клещев Ю. Н. Волейбол. Подготовка команды к соревнованиям: учебное пособие. Москва: ТВТ «Дивизион», 2009. 208 с.

27. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення. Київ: Олімпійська література, 2010. 246 с.

28. Кудряшов Є. В., Шинкарьов С. І., Максимова Н. В. Вплив рівня технічної підготовленості на ефективність змагальної діяльності волейболісток різної кваліфікації. Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. Харків, 2004. № 14. С. 17-24.

29. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 486 с.

30. Кузьменко Н. Особистісно-орієнтований підхід в сучасному навчально-виховному процесі ВНЗ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: file:///C:/Users/ulya/AppData/Local/Temp/Vnadped_2016_4_11.pdf.

31. Марков К.К. Педагогические и психологические аспекты деятельности тренера по волейболу в тренировочном и соревновательном процессах: дис... канд. пед. наук. Москва, 2000. 152 с.

32. Матижев П.В. Применение игровых упражнений в технико-тактической подготовке высококвалифицированных волейбольных команд: дис... канд. пед. наук. Чебоксары, 2004. 170 с.

33. Мельник А. Ю. Вплив психоемоційного стану волейболістів на результативність змагальної діяльності. Спортивные игры. № 2. Научный журнал. Харьков: ХГАФК, 2016. С.16-18.

34. Методичні вказівки та завдання до практичних занять з навчальної дисципліни «Фізичне виховання» (організація та проведення навчально-тренувального процесу з бадмінтону) (для всіх освітніх програм Університету) [уклад. Н. І. Горошко]. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 30 с.

35. Осадчий О. В. Аналіз техніки гри у волейбол за допомогою педагогічних спостережень та відеозапису. Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г.Шевченка. Чернігів: ЧДПУ, 2001. № 7. С. 68-72.

36. Педагогіка: навч. посібн. для студ вищих пед. закл. осв. М. М. Фіцула. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1997. 189 с.

37. Пилипей Л. П. Систематизація напрямків підготовки спеціалістів у ВНЗ згідно з вимогами до професійно-прикладної фізичної підготовки. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. Київ. № 1. 2008. С. 56-64.

38. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практическое приложение. Киев: Олимпийская литература, 2004. 808 с.

39. Платонов В. Теория периодизации подготовки спортсменов высокой квалификации в течении года: предпосылки, формирование, критика. Наука в олимпийском спорте. 2008. № 1. С. 3-23.

40. Пустошило П. В. Педагогический контроль за технической подготовленностью связующего студенческой волейбольной команды в учебно-тренировочном процессе при выполнении второй передачи с края сетки. Спортивные игры в физическом воспитании, рекреации и спорте. Смоленск, 2015. С. 131-135.

41. Рибалко П. Ф., Матлаш В. А., Андреева І. А. Особливості проведення секційних занять з юнаками-волейболістами 18-20 років. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2016. Вип. 140. С. 71-74.

42. Рыцарев В.В. Волейбол: попытка причинного исследования приемов игры и процесса подготовки волейболистов. Москва: Издательский центр «Академия», 2005. 384 с.

43. Спирин М. П. Современная деятельность волейболистов на современном этапе развития игры. Теория и практика физической культуры. 2007. № 9. С. 34-37.

44. Стасюк Р. М., Востоцкая І. Ф., Осипова І. Л. Проблеми та шляхи підвищення ефективності фізичного виховання ВНЗ. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць / за ред. С. С. Єрмакова. Харків, 2009. № 3. С. 146-149.

45. Теория и методика физического воспитания: учебник для студ. вузов физ. воспитания и спорта: В 2-х т. Под ред. Т. Ю. Круцевич. Киев: Олимпийская литература, 2003. Т. 1. 424 с.

46. Теория и методика физического воспитания: учебник для студ. вузов физ. воспитания и спорта. В 2-х т. Под ред. Т. Ю. Круцевич. Киев: Олимпийская литература, 2003. Т.2. Методика физического воспитания различных групп населения. 392 с.

47. Трачук С. В. Спеціально організована рухова активність дітей в процесі фізичного виховання: рекомендації. Спортивний вісник Придністров'я. 2009. Випуск 2-3. С. 74-77.

48. Фурманов А. Г. Подготовка волейболистов. Минск: МЕТ, 2007. 329 с.

49. Чернов Л.Я. Волейбол как средство физического воспитания студентов специализированного учебного отделения Вуза: автореф. дис... канд. пед. наук. Москва, 2000. 26 с.

50. Чернов С.В. Инновационные технологии подготовки профессиональных спортсменов и команд игровых видов спорта: автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического

воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры». Москва, 2006. 46 с.

51. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2007. Ч. 1. 272 с.

52. Шиян Б. М., Єдинак Г. А., Петришин Ю. В. Наукові дослідження у фізичному вихованні та спорті: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2013. 280 с.

53. Шиян О. І. Освітня політика з питань забезпечення здорового способу життя учасників навчально-виховного процесу. «Спецпроект: аналіз наукових досліджень»: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 30-31 травня 2013 р. Дніпропетровськ: Біла К. С., 2013. Т. 4. С. 5-8.

54. Шнейдер В. Ю. Методика обучения игре в волейбол. Библиотечка тренера. Москва: Человек-Олимпия, 2007. 56 с.

55. Яременко О. О., Дубогай О. Д., Левін Р. Я. та ін. Фізична культура як невідмінна складова формування здорового способу життя молоді. Київ: Український інститут соціальних досліджень, 2005. Кн. 6. 124 с.

56. Шлонська О. Л. Особливості техніко-тактичної підготовки волейболістів високого класу різного амплуа. Слобожанський науково-спортивний вісник. Харків, 2015. № 4 (48). С. 105-108.

57. Щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах: Лист МОН України від 25.09.2015. № 1/9. 454 с.

58. Ярыш И. Н. Волейбол как средство оздоровления студентов. Вопросы профессиональной подготовки и оздоровительной физической культуры в вузе: сборник научных статей. Сочи: ИФК СГУТиКД, 2005. Выпуск 2. С. 158-161.

59. Ярыш И. Н. Волейбол. Основы обучения: методическое пособие. Сочи: РИО СГУТиКД, 2006. 48 с.